

Tarkhova I.O.

Zaporizhzhya Academic Lyceum

COMPETENCY-BASED TASKS IN MATHEMATICS LESSONS AS A WAY OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY

Summary

The paper proposed some guidelines for the formation of a hierarchical system of competencies of students in secondary schools in the study of mathematics. Organization of educational process in conditions of competence approach aimed at the realization of practice-based learning of mathematics in high school. Examples of some practice-focused mathematical tasks that provide the development of the activity approach, aimed at development of abilities and skills, application of acquired knowledge in practical situations, the search for ways of integration to socio-cultural and natural environment. Solving these problems contributes to the development of logical, critical and creative thinking pupils, the ability to clearly and convincingly articulate and Express their opinions. Gives the ability to perceive mathematics as a tool of natural Sciences.

Keywords: competencies, objectives, practice-oriented approach, practical problems, middle school, experience.

УДК 373.2.016:75.03

ОВОЛОДІННЯ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ОСНОВАМИ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ

Ходунова В.Л.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Характеризуються різні підходи до визначення сутності проблеми творчості дітей дошкільного віку, представлені у психологічній і педагогічній літературі. Розглянуто послідовність та завдання творчого пошуку. Визначені показники готовності дітей до творчої діяльності. Обґрунтовується перспективність ідеї рішення проблеми активізації творчої діяльності дітей.

Ключові слова: творчість, поетапність творчого пошуку, показники готовності до творчої діяльності, морально-естетична позиція, уявлення, здібності.

Постановка проблеми. У вітчизняній літературі творчість визначається як явище художньої культури. Порівнюючи дитячу діяльність з професійною творчістю дослідники відзначають її схожість за структурою й закономірностями здійснення з розвиненим творчим процесом художника, але з тією лише різницею, що вона виникає не відразу, а поступово, складаючись з елементарних проявів у більш складні, виявляючи при цьому в кожному віковому періоді власний вираз. Але новизна і суспільно-педагогічна цінність у дитячій творчості наявні. Таким чином, визначення психологічних етапів створення художнього твору являє собою по суті своєрідною реконструкцією цього процесу, який подається у вигляді деякої типологічної та узагальненої моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчості не втрачає своєї актуальності в умовах сьогодення. Аналіз наукових праць із цієї проблеми переконує в тому, що питання сутності творчої діяльності дітей привертають пильну увагу представників різних галузей. Так, філософсько-естетичні аспекти розглядаються в наукових працях Ю. Афанасьєва, Б. Анаєва, М. Кагана, М. Киященка. Психологічні основи творчості висвітлюються у дослідженнях Л. Виготського, І. Кона, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, Б. Теплова та ін. Значну увагу проблемі творчос-

ті приділяли такі вчені, як Є. Фльоріна, Н. Сакуліна, Н. Ветлугіна, Т. Казакова. Система здібностей в зображувальній діяльності Є. Ігнат'євим, В. Кирієнко, М. Волоковим, Г. Підкурманною та ін. Виявлення показників готовності дитини до творчої діяльності було предметом наукового пошуку Л. Виготського, В. Ждан, В. Захарової, Т. Комарової, В. Котляра, О. Мелік-Пашаєва, В. Мухіної, та ін. Сутність творчості як специфічного виду діяльності розглядалася в роботах М. Воллаха, Дж. Гілфорда, В. Давидова, Л.М. Когана, О.В. Кочерги, О.М. Матюшкіна, Я.О. Пономарева та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Визначаючи художню творчість як діяльність, спрямовану на створення нових матеріальних і духовних цінностей, сучасна педагогічна наука виявляє декілька підходів, спрямованих на дослідженні особливостей дитячої творчості. У одних випадках на перший план висувається суб'єктивний світ художника, його «творча лабораторія», в інших – виявлення психологічних етапів створення художнього твору, що виявляє узагальнену модель цього процесу. Усе перелічене з достатньою переконливістю свідчить про те, що сучасний стан вивчення проблеми залишає відкритим питання про розуміння художньої творчості як процесу.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є узагальнення теоретико-практичного досвіду з питань

розуміння художньої творчості як процесу, який є відправним у подальшій розробці цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. За свідченням експериментальних досліджень (Л. Виготський, Н. Ветлугіна, О. Запорожець, Т. Комарова, В. Мухіна), у творчій діяльності дітей, при умові кваліфікованого керування нею, спостерігається аналогічна послідовність, хоч вона носить більш згорнутий характер та обмежену кількість творчих завдань, які вирішуються на кожному етапі цього процесу.

Так, співставляючи значимість професійної творчості з творчою діяльністю дітей, Н. Ветлугіна зазначає, що повної відповідності між ними немає, але суспільно-педагогічна цінність творчості дітей наявна. Дитина виявляє своє розуміння оточуючого, своє відношення до нього, й це допомагає розкрити її внутрішній світ, особливості її сприйняття, уявлень, інтересів і здібностей. У своїй художній творчості дитина активно відкриває щось нове для себе, а для оточуючих – нове про себе. Усе це дає можливість говорити про правомірність розповсюдження поняття творчості на діяльність дитини, але обмежуючи її словом «дитяча» й відзначаючи умовний характер його застосування [1].

Але із зазначених напрямків у розкритті проблеми творчості, як вважає значна кількість дослідників (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Мейлах, Я. Пономарьов, Б. Теплов, П. Якобсон), вихідним є питання про розуміння художньої творчості як процесу, починаючи від його першої фази (зародження ідей та образів) до фаз проміжних та завершальних (реалізація задуму).

Відомо, що творчість різних діячів мистецтва визначається великою різноманітністю, пов'язаною з індивідуальними особливостями художника. Разом з тим у динаміці творчого пошуку й реалізації задуму частіш за все проявляються з найбільшою виразністю наступні етапи: первісне накопичення уявлень про зміст теми, яка підлягає творчому втіленню; виникнення задуму; реалізація задуму; остаточна розробка задуму.

На відміну від процесу творчості художника, процес дитячої творчості носить більш згорнутий характер та обмежену кількість творчих завдань, які вирішуються на кожному етапі. Творчий процес дитини відбувається на «одному диханні». Дитина дає швидку розрядку своїм почуттям і, на думку Л. Виготського, творить в один прийом [3]. Попереднє обдумування, планування роботи поєднується з процесом виконання. Тому у творчості дітей часто трапляються випадки зміни змісту роботи в процесі зображення, введення в малюнок деталей, які не стосуються образу.

У творчій діяльності дітей дошкільного віку з найбільшою виразністю виявляються три етапи творчого процесу – накопичення первісних уявлень про зміст запропонованої або обраної теми, виникнення задуму, реалізація задуму. Кожний із перелічених етапів поєднує в собі сукупність творчих завдань, які у своїй логічній послідовності та взаємозв'язку спрямовані на досягнення кінцевого результату.

У дитячій творчості ідея не уособлюється в окреме поняття, отже і не виділяється в окремий етап творчого пошуку. Вона найчастіше виникає водночас з обранням дитиною теми або конкретного об'єкту зображення, чим власне, і обумовлюється цей вибір.

Як відзначає В. Мухіна, дитина, набуваючи соціальний досвід, виділяє найбільш значиме для себе і робить це предметом змісту свого малюнка [5].

Безпосередні враження дитина намагається відтворити в продуктах творчої діяльності, чим стверджує не тільки власне ставлення до предмету або явища, але й прагне повернути на це увагу дорослих та однолітків.

Наступний етап творчого пошуку полягає у спрямуванні зусиль на втілення задуму в єдиний художній твір, який би відповідав певним критеріям естетичної цінності.

Існують прямо протилежні думки про необхідність професіоналізму в діяльності дітей. Одні стверджують, що дитина тим і оригінальна в своїй творчості, оскільки не підпадає під вплив встановлених канонів, вироблених образотворчою практикою. Іншими словами, в примітивізмі вбачається найвище достоїнство дитячого образотворчого мистецтва, його чистота, відвертість, щирість, недоторканість. Навіть у професійному мистецтві виникає напрямок «навмисного примітивізму», прихильники якого намагаються уподібнюватися не тільки народній, але й дитячій манері відтворення дійсності.

Представники протилежної думки вважають, що під час оволодіння дітьми діяльністю орієнтація повинна бути спрямованою на послідовне успадкування в доступних для них межах досягнень теорії та практики цієї діяльності. Адже цей факт підтверджують навіть і самі діти. Відомо, що їх згодом вже не влаштовують ті примітивні засоби відтворення дійсності, якими володіють, і якщо вони не досягають удосконалення виконавської майстерності, то відмовляються в участі в цій діяльності.

Завершальний етап творчого процесу полягає в остаточній розробці задуму. За свідченням експериментальних досліджень, у дітей, що не мають спеціальної підготовки, виявляється або повна відсутність задуму, або відхилення від замисленого змісту в процесі малювання. До того ж така його нестійкість зберігається до кінця дошкільного віку. Як відзначає Н. Сакуліна, діти 6 років нерідко називають будь-який одинокий предмет, з якого починають малювати. Потім до нього приєднують другий, третій і т.д. Але зв'язок між ними носить фрагментарний характер, оскільки об'єднує за смыслом лише окремі деталі [8].

Зазначені стадії зображення зумовлені не тільки віковими особливостями дітей, а й безпосередньо залежністю від розвитку сприймання дітей.

За думкою К. Волкової, специфічність сприймання дітей дошкільного віку, необхідного для малювання, поєднує моменти й аналізу, і цілісного охоплення предмета [2].

Л. Виготський відзначає, що творчі заняття дітей не можуть бути ні обов'язковими, ні примусовими, і виникають лише з дитячих інтересів [3].

Готовність до успішного вирішення творчих завдань, які виникають на кожному етапі, залежить від рівня розвитку комплексу відповідних психічних процесів та утворень.

Так, усвідомлення дитиною ідеї та обрання теми, як і в професійному мистецтві, залежить від її морально-естетичної позиції.

Як визначає В. Мухіна, діти своїми малюнками без всякого спеціального наміру відображають ідеологічну та культурну спрямованість суспільства, вчать оцінювати дійсність, наслідуючи оцінки дорослих. Шлях розвитку кожної культури своєрідний, тому, поряд із системами загальнолюдських цінностей, дитина, розвива-

ючись, привласнює цінності, властиві тій країні, тому сусідству, в якому вона живе. Засвоюючи орієнтації людей, дитина виробляє свою власну позицію, свої окремі ідеали [5].

Провідною властивістю, яка забезпечує зародження художнього образу,

на думку О. Ковальова, є художня уява. Опорну функцію стосовно цієї діяльності виконує зорова чутливість, яка забезпечує легкість і повноту сприймання просторових і колоритних відношень. Другим опорним моментом виступає спеціальне вміння руки, емоційна чутливість, яка становить емоційну настроєність і тло [4].

В. Виготський свідчить, що в порівнянні з дорослим, в дитини значно поступається не тільки матеріал, із якого «будує» його уявлення, але й характер приєднуваних до цього матеріалу комбінацій, їх якість і різноманітність [3].

Разом із тим, образами уявлення дошкільників притаманні особлива яскравість, наочність, рухомість, емоційне забарвлення. Більшою мірою діти намагаються відтворити привабливі, з їх точки зору, образи. Надто важливою якістю в уявленні та поведінці дітей є щирість, непідробність чуттів щодо відтворених ними образів.

Загальною умовою реалізації творчого задуму є розвиненість спеціальних здібностей, знань, умінь та навичок.

А. Петровський вважає, що в структурі здібностей до образотворчої діяльності провідними виступають висока природна чутливість зорового аналізатору, сенсомоторна характеристика руки художника, високорозвинена пам'ять тощо [6].

На думку дослідників дитячої творчості (Н. Сакуліна, Т. Комарова, В. Котляр, О. Мелік-Пашаєв, В. Мухіна, Г. Підкурманна, В. Захарова та ін.), приведена характеристика психічних процесів та утворень, а також їх приблизний рівень сформованості, якого можуть досягти діти середнього та старшого дошкільного віку, свідчать лише про їх потенційну готовність щодо творчого пошуку але не визначає його як такий.

Найбільш сприятливим віковим періодом для початку систематичного ознайомлення дітей з основами творчого пошуку, за свідченням експериментальних досліджень, вважається 5-й рік життя. Це обумовлено особливостями загального психічного розвитку дітей зазначеного віку. Крім того, оволодіння засобами вирішення різних образотворчих завдань (зображення окремих предметів, тематичних композицій), створює можливість залучення дітей до розв'язання нескладних творчих завдань.

Особливість завдань, які пропонують дітям на початковому етапі оволодіння творчою діяльністю, полягає в тому, що в них створюється ситуація, що потребує від них свідомого підходу щодо її розв'язання, тобто попереднього визначення змісту і засобів його втілення. До того ж ці завдання не потребують розгорнутого підходу до накопичення уявлень про зміст запропонованої теми та оволодіння засобами практичного її відтворення. Готовність до розв'язання запропонованих творчих ситуацій складається в контексті виконання попередніх образотворчих завдань, які носять суто навчальне спрямування, а також внаслідок повсякденного накопичення ними життєвого досвіду.

Разом із тим, вже на цьому етапі створюються умови, яких потребує творчий пошук: поінформованість про зміст теми, на підставі якої ство-

рюється можливість варіативності вибору його змісту, який в найбільшій мірі задовольняє моральні та естетичні потреби тієї чи іншої дитини, володіння засобами втілення творчого задуму.

Керівництво творчим пошуком полягає в тому, що вихователь в логічній послідовності спрямовує діяльність дітей на розв'язання тих завдань, які забезпечують успішність досягнення кінцевого результату: узагальнення уявлень дітей про зміст теми та обговорення можливих варіантів її втілення; надання можливості кожній дитині обрати із запропонованої сукупності свій варіант, обумовлюючи його моральними та естетичними достоїнствами; обговорення загальних підходів щодо практичного втілення обраного змісту; аналіз та оцінка отриманого результату з конкретними пропозиціями щодо її вдосконалення.

Тематика творчих завдань, що пропонують дітям на цьому етапі, може бути найрізноманітнішою. При її плануванні вихователь повинен керуватися вимогами, що висуваються перед змістом образотворчих завдань. Крім того, він завжди повинен враховувати реальні можливості дітей щодо якісного втілення запропонованого змісту, тобто накопичений життєвий та образотворчий досвід.

Образотворчі завдання, які пропонують дітям середнього дошкільного віку, повинні поступово ускладнюватися. Найпростіший варіант таких завдань полягає в тому, що дітям пропонують виконати частину зображення, загальну для всіх дітей, за програмою навчального малювання, а потім в залежності від змісту цього предмету, оздобити або доповнити його відповідними деталями, образами і відтвореними за власним бажанням кожної дитини.

Більш ускладнена творча ситуація може виникнути при доповненні тематичної композиції окремими персонажами, відповідними за змістом.

Найвищі досягнення в оволодінні творчим пошуком в цей період виявляються в завданнях, які потребують самостійного вибору дітьми як змісту, так і засобів його втілення, на рівні тих орієнтовних вимог і можливостей, які висуваються перед зазначеним віком.

М. Подд'ков зазначає, що у віці 4-6 років відбувається інтенсивне формування і розвиток навичок й умінь, які сприяють вивченню дітьми зовнішнього середовища, аналізу властивостей предметів та впливу на них з метою зміни [7].

Дітям 6-го року життя пропонують творчі завдання двох видів – на тему запропоновану вихователем, і тему, обрану самою дитиною.

Завдання на тему, запропоновану вихователем, відрізняються тим, що в них містяться елементи навчання дітей типологічним підходам щодо отримання кінцевого результату.

Так, на етапі накопичення уявлень вихователь своїми порадами сприяє визначенню дітьми з сукупності отриманих уявлень тих предметів та явищ, які в найбільшій мірі сприяють розкриттю запропонованої теми, тобто містять в собі суттєві та естетичні ознаки і більш ніж інші приваблюють їх увагу та можливості відтворення.

На етапі реалізації задуму більшість дітей далека від думки про необхідність вносити необхідні виправлення припущених неточностей у відтворенні тих чи інших форм об'єктів та їх деталей, їх кольорових характеристик, композиційного упорядкування та інше. Але при умові цілеспрямованого навчання та виховання створюється можли-

вість уточнення змісту задуму, обраного дитиною, та визначення виразних засобів його втілення.

Отриманий кінцевий результат творчого пошуку потребує відповідної оцінки не тільки з боку дорослих та однолітків, а насамперед – самої дитини. Адекватність такої оцінки залежить від усвідомлення нею критеріїв вдало виконаних творчих робіт. До сукупності цих критеріїв можуть увійти якісні характеристики: відповідність відтворенню запропонованій темі, його оригінальність; відносна грамотність та виразність (з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей і можливостей) втілення задуму; завершеність та охайність виконаної роботи.

По мірі оволодіння певним досвідом творчого процесу дітям пропонують виконати завдання на самостійно обрану ними тему. Крім відповідного дидактичного призначення, ці завдання спрямовані на вивчення проміжних (після завершення певних циклів навчально-виховного процесу) або

кінцевих досягнень дітей в оволодінні запропонованих типологічних підходів щодо творчого пошуку та практичного втілення задуму.

Отже, творчість являє собою якісно вищий ступінь будь-якої діяльності. Зображувальна діяльність дітей набуває художньо-творчого характеру в міру поетапного рішення завдань творчого пошуку. Продуктом художньо-творчої діяльності є художній образ. Шлях до творчості пролягає через сформованість в дитини психічних процесів та утворень: морально-естетичної позиції, уявлення, сукупності спеціальних здібностей, знань, умінь та навичок.

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Творча діяльність дітей дошкільного віку є важливим чинником їх гармонійного становлення і розвитку. Висновки, зроблені на підставі вивчення отриманих результатів, обумовлюють подальший хід керівництва образотворчою діяльністю дітей дошкільного віку.

Список літератури:

1. Ветлугина Н.А. Общие вопросы художественного творчества ребенка / Н.А. Ветлугина. – М.: Педагогика, 1972. – С. 9-48.
2. Волкова Е.В. Эстетический анализ художественных произведений / Е.В. Волкова. – М.: Знание, 1974.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк. Книга для учителя / Л.С. Выготский. – М., 1998. – 272 с.
4. Ковалев А.Г. О структуре способности к изобразительной деятельности: Конференция по проблеме способностей: Тезисы докладов / А.Г. Ковалев – Л.: 1960.
5. Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта / В.С. Мухина. – М.: Педагогика, 1981.
6. Петровский А.В. Роль фантазии в развитии личности / А.В. Петровский. – М.: Знание, 1961.
7. Поддяков Н.Н. Новый подход к развитию творчества у дошкольников / Н.Н. Поддяков // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 16-20.
8. Сакулина Н.П. Рисование в дошкольном детстве / Н.П. Сакулина. – М.: Просвещение, 1965.

Ходунова В.Л.

Национальный педагогический университет
имени М.П. Драгоманова

ОВЛАДЕНИЕ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ОСНОВАМИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА

Аннотация

Характеризуются различные подходы к проблеме творчества детей дошкольного возраста, представленные в психологической и педагогической литературе. Рассмотрена последовательность и задачи творческого поиска. Определены показатели готовности детей к творческой деятельности. Обоснована перспективность в дальнейшем рассмотрении проблемы активизации творческой деятельности детей.
Ключевые слова: творчество, этапы творческого поиска, показатели готовности к творческой деятельности, нравственно-эстетическая позиция, воображение, способности.

Khodunova V.L.

National Pedagogical M.P. Dragomanov University

MASTERING THE BASICS OF PRESCHOOL CHILDREN ART

Summary

In the article characterized different approaches to the definition of origin of the problem of preschool children creativity. It is represented by psychological and pedagogical literature. Was considered the sequence of tasks and creativity. Marked the results of readiness of children to creativity. Grounded perspective of the idea of solving the problem of activation of children's creativity.

Keywords: creativity, stepping of the creative pursuit, psychological state of the individual, indicators of readiness for creative activity, moral and aesthetic attitude, ideas, skills.